

Jules is back in town

Jules Muis pleidooi voor rehabilitatie van de oordeelsonthouding miskent het fundamentele onderscheid tussen onzekerheden in de verslaggeving en in de controle, vindt Gijs Bak.

GIJS BAK*

In de aanhef van zijn bijdrage aan 'de Accountant' staat Jules Muis even stil bij zijn rentree aan het beroepsthuisfront na dertien jaar 'Muisstilte'. Bij mij roept zijn bijdrage herinneringen op aan *the mouse that roared* bij zijn entree in het beroep, begin jaren zeventig. Jules Muis was reeds als student geroepen zitting te nemen in de Commissie Toekomstverkenning van het NIVRA, die in september 1971 het belangwekkende rapport 'De accountant, morgen?' het licht deed zien. Omtrent die accountant van 'morgen' werd in dat rapport een toekomstbeeld geschetst dat destijds zeer omstrede was en (in mijn beleving terecht) dan ook nooit werkelijkheid is geworden. Elementen daarvan meen ik te bespeuren in de voorstellen die Jules Muis vandaag aan zijn beroepsgegoten voorlegt.

De Commissie Toekomstverkenning was een typisch voortvloeiend uit de jaren zestig. Waar het maatschappelijk bestel, inclusief ondernemingsland, zoveel verandering doormaakte, kon het accountantsberoep niet achterblijven. Kern van het geschetste toekomstbeeld was de 'verbreding van de attestfunctie', een ontwikkeling waarover daarna nog veel te doen is geweest. Daarnaast werd de mogelijke opkomst geschetst van een 'neutraal informatiebegeleider', een onafhankelijk beroepsbeoefenaar die, geplaatst tussen de onderneming en de maatschappij, een belangrijke maatschappelijke rol zou gaan spelen bij de afstemming tussen informatiebehoefte en -verstrekking. Mocht die figuur inderdaad ingang vinden, zo redeneerden Jules Muis en de zijnen destijds, dan is het aan het accountantsberoep om die rol te gaan vervullen, anders zouden anderen (organisatie-adviseurs e.d.) dat gat wel eens kunnen gaan opvullen.

'Het loslaten van het onderscheid tussen informeren en controleren leidt tot een cirkelredenering.'

Het waren met name deze bespiegelingen die tot veel kritiek aanleiding gaven, omdat de commissie hiermee af leek te stappen van het principiële onderscheid tussen 'informeren' en 'controleren'. Het beroep wenste zich in zijn publieke taak uitdrukkelijk te beperken tot de attestfunctie en de verantwoordelijkheid voor informatieverstrekking toch vooral bij de onderneming te houden. De norm voor omvang en inhoud van de te verstekken informatie zou niet door een neutraal informatiebegeleider moeten worden gesteld maar door maatschappelijke instituties, zoals de wetgever en het Tripartiete Overleg (de latere Raad voor de Jaarverslaggeving).

En zo is het ook gegaan: de neutraal informatiebegeleider heeft zich niet gemanifesteerd en het institutionele kader voor financiële en maatschappelijke verslaggeving heeft zich, zowel nationaal als internationaal, stevig genesteld in ons maatschappelijk bestel. Het verklaringensysteem dat accountants hanteren heeft zich sindsdien ook nog verder ontwikkeld in de richting van een scherp onderscheid tussen 'informeren' (door de onderneming) en 'controleren' (door de accountant).

Het nagenoeg afschaffen van oordeelsonthouding en voorbehoud (*subject to*) als het gaat om onzekerheden in de verslaggeving, brengt dit tot uitdrukking. Het bestaan van onzekerheden ontslaat de onderneming niet van de verplichting daaromtrent adequaat verslag te doen. De verklaring van de accountant gaat over het al dan niet adequaat zijn van het verslag, niet over die onzekerheden als zodanig. Mijn reactie op de voorstellen van Jules Muis grijpt precies aan op het voorafgaande. Er ligt een pleidooi voor tot rehabilitatie van de onderbouwde oordeelsonthouding. Ik zou dit pleidooi graag ondersteunen als het gaat om 'onzekerheden in de controle.' Zijn argument dat zo'n verklaring meer informatie oplevert gaat dan ten volle op. Helaas omvat zijn pleidooi echter mede de situaties van 'onzekerheden (risico's) in de verslaggeving'. In dat geval is het bijna per definitie onmogelijk dat de onderbouwde van zijn oordeelsonthouding informatie oplevert die al niet in de gecontroleerde verslaggeving te vinden is. 'Per definitie' omdat bij het

ontbreken daarvan een afkeurende verklaring eerder op haar plaats zou zijn.

In deze cirkelredenering kom je terecht als het onderscheid tussen informeren en controleren wordt losgelaten. Bovendien is het de vraag of de accountant in de voorgestelde oordeelsonthouding nog zijn oordeel kwijt kan of de verslaggeving aan de te stellen eisen voldoet. En dat wordt in eerste instantie van hem gevraagd!

Ik keer nog even terug naar het pleidooi voor de oordeelsonthouding. Een minder krampachtig vasthouden aan de goedkeurende verklaring acht ook ik het overwegen waard. De door Muis geschetste situatie waarin ondernemingen in een wereld van derivaten en andere financiële instrumenten geen vat meer hebben op hun risico's, kan er immers wel degelijk toe leiden dat ook accountantscontrole moet falen bij gebrek aan middelen. In het bijzonder denk ik aan gevallen waarin de accountant aan het *audit committee* in negatieve zin heeft moeten rapporteren omtrent het systeem van risicobeheersing. 'Waar niet is, verliest de keizer zijn recht.' Als de onderneming haar risico's niet kan beheersen, is zij ook niet in staat daarover adequaat verslag te doen aan derden en kan de accountant over dat verslag ook geen deskundig oordeel geven.

Het vermelden van de omstandigheden die tot zo'n oordeelsonthouding leiden heeft inderdaad meer betekenis dan een met kunst en vliegwerk geconstrueerde goedkeurende verklaring. Maar dan hebben we het in wezen over 'onzekerheden in de controle'.

Noot

* Gijs Bak is oud-openbaar accountant bij PricewaterhouseCoopers en emeritus-hoogleraar accountancy aan de Universiteit van Tilburg. Hij ontving in 1993 de Oorkonde van verdienste van het NIVRA.

Reacties en bijdragen

De rubriek *Opinie* is een podium voor discussie. Wilt u reageren op een artikel in 'de Accountant' of zelf een kwestie aan de orde stellen die van belang is voor het beroep? E-mail naar: deaccountant@NIVRA.nl. Maximumlengte achthonderd woorden.

Reactie Jules Muis

Kernvraag is of de accountant de veldslag met de cliënt aandurft, stelt Jules Muis. Dan komt de juiste verklaring vanzelf.

JULES MUIS

Er is weinig reden tot klagen over de bottom line van Gijs Baks reactie op mijn verhalen van wat er anders moet. We zijn het kennelijk helemaal eens over het feit dat de niet-goedkeurende verklaring te veel schittert door afwezigheid. We zijn het kennelijk voor de helft eens over de noodzaak tot herbezinning over de oorzaken van het ongebruik van de oordeelonthouding waar die op zijn plaats lijkt: bij materiële onzekerheden in de controle. Wij zijn het optisch oneens over de andere helft: onzekerheden in de verslaggeving die onvoldoende in de jaarrekening tot uitdrukking zijn gebracht. Daar hoort een afkeurende verklaring bij, geen oordeelonthouding, stelt Bak. En zo is het. Maar het gaat wel voorbij aan de realiteit dat in *turn of the century* calamiteitenland ook de afkeurende verklaring helemaal nergens is te vinden. Ik ben gaarne bereid me te bekeren tot de school die zegt dat afkeuren moet, als er af te keuren valt. Maar het wordt allemaal wel erg theoretisch als er 'geoordeelonthoud' noch afgekeurd wordt, in situaties waar de maat-

schappelijke vonken en verontwaardiging eraf springen.

Baks onderscheid tussen onzekerheden in de controle en in de jaarrekening zal het zeker goed doen in de collegebanken. Maar diegenen die met beide benen in de praktijk staan, zullen het verschil te vaak als te theoretisch aanvoelen. Beide afwijkende verklaringsvormen eisen de bereidheid om met de cliënt een veldslag aan te gaan. Met als magere keuze voor de cliënt om door de linker- of de rechterhand gemengeld te worden. De kernvraag voor de accountant is of hij die veldslag aandurft, dan komt de juiste vormkeuze vanzelf. Bovendien, het onderscheid tussen onzekerheden in de controle en verslaggeving verdwijnt - theoretisch en praktisch - als het gaat om onzekerheden die voortvloeien uit het gebruik van agressieve verslaggevingsnormen, al dan niet met actieve of passieve hulp van controlerende accountants die bereid zijn hun buik in te houden wanneer zo'n jaarrekening passeert (Fannie Mae, AIG, om een paar *very recent suspects* te noe-

men). Dat zijn situaties waar de keuze van *borderline-* of *erger-* verslaggevingsnormen zelf onderwerp van grote onzekerheid zijn, en de habitus van de controlerend accountant zelf tot onzekerheid verwordt. Wel eens gelezen in een jaarrekening? En wie controleert dat?

Rest mij te wijzen op het onnodig rethorische voorspel van Baks reactie: de guitige tekening van een langharige muis, historisch belast met vermeende jeugdzondes die teruggelezen kunnen worden in grootvaders boekenkast: 'De Accountant, Morgen?'. Destijds al doodgeschreven door drie Ausputschers van de toen 'grote drie'. "Voorlopig geen polka aan ons lijf" was het advies van het establishment van toen; "geen nieuwe verwachtingen". Ik hoop dat we nog eens de gelegenheid hebben nog eens na te gaan waarom die vervloekte 'neutraal informatiebegeider' toch nog sluipend later tot leven is kunnen komen in de vorm van goed betaalde assurance services, waar qua variëteit de honden geen brood van lusten. Ik heb de stem van collega Bak niet gehoord toen we het allemaal lieten gebeuren. De mijne ook niet. Het pikante is dat waar het beroep heeft gefaald, dat zelden gebeurde op de meer exotische assurance-producten, maar juist op het fiduciare hoofdproduct: de controle van de jaarrekening. En niet omdat de last te zwaar was, maar de rug te zwak.

Dilettantisme in debat accountantswet

Minister Zalm had in het debat over de accountantswet een 'stevige klui' aan de regeringsfracties CDA en VVD. Het leek hen niet te gaan om dualisme in de Tweede Kamer. 'Dilettantisme' is een beter predikaat: oppervlakkige beoefening van een vak, kunst of wetenschap.

MARCEL PHEIJFFER*

Als volger en 'liefhebber' van boekhoudschandalen (h)erken ik de noodzaak van extern en onafhankelijk toezicht op het accountantsberoep, een taak die conform het wetsvoorstel toezicht accountantsorganisaties bij de AFM komt te liggen. Die noodzaak is onder meer gelegen in het herstel van vertrouwen in het accountantsberoep.

Minister Zalm heeft zich goed in het accountantsdossier ingelezen. In het debat met de

Tweede Kamer bleef hij overeind. Wel liet hij een steek vallen op het punt van de fraudemelding door accountants: moest die nou bij de AFM of bij een politieagent plaatshebben? De minister twijfelde en moest zijn standpunten op dit punt diverse keren herzien.

De minister kreeg in het debat uiteindelijk niet alleen oppositie van de linkerkant van het politieke spectrum. Er was een opmerkelijke rol weggelegd voor de regeringspartijen VVD

en CDA. Zij dienden vele amendementen in en legden minister Zalm het vuur na aan de schenen. De argumenten waren vaak niet overtuigend. Veel amendementen werden weer ingetrokken.

Met het dualisme dat door de woordvoerders van de regeringspartijen ten toon werd gespreid is op zich niets mis. Tenzij het is ingegeven door weinig inhoudelijke motieven. En dat lijkt het geval. Onder ingewijden wordt volop gesproken over de lobby die de NOvAA heeft gevoerd. Voor de stemming in de Tweede Kamer heeft deze beroepsorganisatie voor Accountants-Administratieconsulenten met name de VVD bestookt en opgeroepen tegen de nieuwe accountantswet te stemmen. De met het toezicht gepaard gaande kosten zouden een zware en ongerechtvaardigde last voor de AA-praktijk gaan vormen. Daarbovenop ►

wordt gesteld dat het met name de beroepsgroep van de RA's is geweest die de boekhoudschandalen heeft veroorzaakt.

De in de lobby gebruikte argumentatie is onjuist. Mijn ervaringen op het gebied van fraudebestrijding, bij onder meer de FIOD-ECD, laten zien dat fraude in het midden- en kleinbedrijf vaker voorkomt dan bij beursgenoteerde ondernemingen die door registeraccountants worden gecontroleerd. Minister Zalm wees in de Kamerdebatten op de vele mkb-bouwbedrijven die in de bouwfraudeaffaire figureerden. Toezicht op accountants die het mkb bedienen is wat mij betreft dan ook geen overbodige luxe, die bovendien best wat mag kosten. Ik verwacht dat velen dat met mij eens zullen zijn.

Met name de VVD lijkt gevoelig te zijn voor de lobby van de NOvAA. Dat is zwak nu de argu-

'Fraude in het midden- en kleinbedrijf komt vaker voor dan bij beursgenoteerde ondernemingen.'

menten zwak zijn. Bovendien betekent het vertraging in de met het wetsvoorstel ingeslagen weg van herstel van vertrouwen. Het CDA heeft in het debat in de Tweede Kamer eveneens zwak en vooral zwalkend geopereerd. Dat geeft te denken nu het juist deze regeringspartijen zijn die zo vaak verantwoordelijk zijn voor het economisch beleid (en het toezicht daarop) in ons land.

Gevolg van de NOvAA-lobby en het diletantisme is dat de stemming over de nieuwe accountantswet voorlopig is uitgesteld. De Raad van State is verzocht nogmaals over het wetsvoorstel te adviseren en voorts worden de verwachte administratieve lasten een tweede

keer gezien. In het Financieele Dagblad van 16 maart 2005 wezen Ger van den Berg en Willem van Wijngaarden er reeds op dat de jaarlijkse kosten van een taxivergunning anderhalf maal hoger zijn dan die voor een accountantskantoor. Politici en accountants zouden er dan ook goed aan doen meer naar de inhoud en minder naar de kosten van het toezicht te kijken. Daarmee zouden zij pas een zinvolle bijdrage leveren aan het benodigde herstel van vertrouwen in het accountantsberoep.

Noot

* Marcel Pheijffer is hoogleraar/directeur accountantsopleiding NIVRA-Nyenrode.

Controle op fraude: wie bepaalt en hoe betaald?

Karel Volder vraagt zich af hoever de controlerend accountant moet gaan in het opsporen van fraude. Waar ligt de grens, wie bepaalt die?

KAREL VOLDER*

Fraude, en dan met name de rol van de accountant bij het opsporen daarvan. Het omslagverhaal in het aprilnummer van 'de Accountant' gaat over dit onderwerp. Ik lees er ook wel eens elders over.

Zo maar een paar vragen:

1. Is het gewenst dat de openbare accountant, vóór het begin van een periodieke controle, onderzoekt op welke plekken in de te onderzoeken organisatie fraude mogelijk tot aan nemelijk of zelfs waarschijnlijk kan worden geacht (de red spots)?
Gebeurt dit in de praktijk altijd vóór het doen van een offerte? En meent de accountant al die vermeende red spots zonder anders opgeleide deskundigen te kunnen doorgronden?
2. Is het gewenst dat de accountant deze lijst van gevaarlijke punten (de red spots dus) frequent bijstelt, en dat hij door zijn regelmatige controle ook vaststelt dat althans op geen van deze plekken een fraude heeft plaatsgevonden?

Het gaat bij punt 2 om bekende mogelijkheden van fraude, bekend uit literatuur en praktijk en uit jurisprudentie en gerechtsverslagen. Deze fraudemogelijkheden verschillen per organisatie. Elke vorm van organisatie heeft een ander stel red spots. Van steenfabriek via groothandel tot effectenbank en alles wat daar tussen ligt.

Maar het wordt nog moeilijker:

3. Wordt de accountant geacht om fraudemogelijkheden die nog niet bekend zijn uit literatuur, praktijk, jurisprudentie en gerechtsverslagen, maar die wél vindbaar zouden zijn als er gericht naar zou zijn gezocht, als mogelijk te veronderstellen en zou hij die mogelijkheden bij zijn periodieke controle moeten onderzoeken?
Het blijkt dat fraudeurs steeds inventiever worden. Inventiever dan tot dusverre werd verondersteld. Toch waren die fraudes, naar achteraf blijkt, te ontdekken geweest. Duidelijk is wel dat deze manier van contro-

leren de controle erg duur maakt.

4. Als het antwoord op de vragen 2 en 3 niet voor honderd procent bevestigend wordt beantwoord, en er dus bij het beklimmen van deze hoge controleberg twijfel ontstaat aan nut en kosten, waar houdt de verantwoordelijkheid en de aansprakelijkheid van de accountant dan op?

Met andere woorden: waar ligt de grens?

En wordt die grens bepaald door:

- het algemeen gezond verstand;
- de deskundigheid van de individueel controlerend accountant;
- de gebundelde deskundigheid van de accountant plus ingeschakelde andere deskundigen;
- de hoogte van de declaratie die de cliënt wil betalen.

Ontloopt de accountant dan de aansprakelijkheid voor schade door te wijzen op ...? Ja, op wat wijst hij dan? Moet er op deze punten geen algemeen aanvaarde mening komen, die duidelijk maakt waar de grenzen liggen? Een discussie hierover, ook in 'de Accountant', lijkt mij zeer gewenst.

Noot

* Karel Volder, registeraccountant, is oud-organisatie-adviseur Volder & Co.

Uitslag webstelling

Onafhankelijk extern toezicht dient zich niet te beperken tot beursgenoteerde organisaties, maar moet ook van toepassing zijn op controlerend accountants in het midden- en kleinbedrijf.

	RA	Student	Overig	Totaal
Eens	17	23	13	53
Oneens	11	10	5	26

Een duidelijke uitslag. Twee van de drie stemmers zijn het eens met deze stelling. Een van de weinig 'oneens'-toelichtingen: 'Voor kleinere bedrijven wegen de kosten niet op tegen de baten.' Maar daar blijft het voor wat betreft de argumentaties uit het 'tegen'-kamp zo'n beetje bij.

De voorstanders van extern toezicht voor alle accountants trekken meer uit de kast. Uit een uitvoerig betoog van een respondent: 'Vanuit diverse hoeken, maar toch vooral vanuit NOvAA, klinkt het betoog dat toezicht zo duur is, en niet nodig buiten de beursfondsen. Daar gebeurt ten slotte niks frauduleus en maatschappelijk relevant, het zijn immers de boeven in het grootbedrijf en bij de Big 4 die de financiële wereld in onzekerheid en angst hebben gestort door al die fraudes en malversaties. Maar, welke fraudes dan? In Nederland sprongen Ahold, de HBO-fraude en de bouwfraude nogal in het oog. Ahold is inderdaad een beursgenoteerde onderneming. De HBO-instellingen in Nederland zijn wel enorm zakelijker geworden in de afgelopen decennia, maar een beursnotering? En dan de bouwfraude. Was de conclusie van de enquêtecommissie dat alleen de beursgenoteerde bouwondernemingen te kort schoten en alleen hun accountants faalden? Dat mag de lobby voor de scope-beperking dan wel eens aanwijzen. Dat in de niet-beursgenoteerde sector niets mis gaat lijkt me met de feiten in handen wat moeilijk vol te houden. Is de 'niet-genoteerde' sector, vaak ten onrechte als mkb aangeduid, dan misschien gewoon niet zo spannend? Niet zo maatschappelijk relevant? Dat zou ook een boeiende constatering zijn. Misschien kan de lobby voor de scope-beperking dat dan even aan mensen als Loek Hermans melden? Voortaan niet meer dat verhaal in de wereld bren-

gen dat het mkb de grootste werkgever is van Nederland, de grootste innovator, de kurk van Neerlands economie. Want zodra het op controle en toezicht aankomt blijkt ineens dat de sector helemaal niet maatschappelijk relevant genoeg is om deugdelijke controles te wensen.

Oh, en wil de lobby dan meteen even een verzoek indienen om de controleplicht voor deze ondernemingen af te schaffen? De controleplicht en het toezicht zijn beiden op precies hetzelfde maatschappelijk belang gebaseerd, het belang dat het maatschappelijk verkeer stelt in betrouwbare verantwoordingen.'

'Het toezicht is niet bedoeld voor die ondernemingen waar het maatschappelijk verkeer een soort extra belang zou stellen in die cijfers, maar voor die accountants die hebben laten zien dat ze niet in staat zijn zelf het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer te behouden', besluit deze auteur.

Anderen betogen in feite hetzelfde: 'De grootste schandalen zijn gepleegd bij multinationals, maar dat betekent niet dat de kleine bedrijven de braafste kinderen uit de klas zijn. Controle voor iedereen.' Wel pleiten sommigen voor gedifferentieerde controle. 'Naast een accounting-stelsel voor het mkb moet er een afzonderlijke mkb-auditing-standaard komen.'

De rode lijn in de reacties is eensluidend: 'Een blinde vlek (geen toezicht) op bepaalde delen van de groep kan alleen voor verwarring zorgen.'

